

Dávna minulosť zblízka.

Konferencie o Červenokamenskom panstve

Tlačová správa

Tím organizátorov zložený zo zástupcov Združenia obcí Mikroregión Červený Kameň, MV SR, Štátneho archívu v Bratislave, pracoviska Archív Modra, spolupracujúcich organizácií aj jednotlivcov Vám dávajú do pozornosti pripravovaný druhý ročník interdisciplinárnej konferencie **Ludia | Priestor | História** s podtitulom **Urbanizmus a štruktúra krajiny**. Pozvaní odborníci a angažovaní laici sa budú venovať formovaniu územia panstva človekom od stredoveku do súčasnosti. Nebudú chýbať ani príspevky z oblasti využitia historických poznatkov v praxi. Konferencia sa bude konať v plánovanom termíne **20. jún 2024 na hrade Červený Kameň**.

Prvý ročník konferencie v júni 2023 bol zameraný na prezentáciu doterajších poznatkov a výskumov z rôznych vedných disciplín, ktoré sa týkali a realizovali na historickom území panstva Červený Kameň. Na úvodnom ročníku sa stretli odborníci, ako aj zástupcovia organizácií a občianskych združení. Spája ich profesijný či verejnoprospešný záujem o toto územie, objavujú, zachraňujú a obnovujú jeho hmotné a nehmotné kultúrne a prírodné bohatstvo. Pripomeňme si niektoré fakty, ktoré odzneli na konferencii.

Mária Feješová hovorila o okolnostiach vzniku panstva v 13. storočí. Nadväzujúc na výskum Martina Tibenského spochybnila založenie hradu českou kráľovnou Konštanciou. Za založením panstva aj hradu najpravdepodobnejšie stojí frankofónny rod Tiborovcov, ktorý na základe pramenných zmienok v 13. storočí vlastnil Častú, Dubovú a Vištuk. V roku 1296 máme prvýkrát písomne doložený rozsah panstva, teda súpis dedín, ktoré k nemu prislúchali. Pestré etnické zloženie obyvateľstva zanechalo stopy v názvoch niektorých dedín panstva, ako napríklad Torča a Ketena. Tieto dediny zároveň patria do skupiny zaniknutých sídel panstva, ktoré nevieme lokalizovať. Rozsah panstva sa v priebehu stredoveku (do roku 1526) menil; sídla vznikali, obnovovali sa aj zanikali, menili svoje názvy. Preto je veľmi zložitá ich identifikovať s dnešnými, prípadne určiť ich polohu v katastri súčasných obcí. Historické pramene na výskum tejto problematiky sú uložené v domácich aj zahraničných archívoch. Sú to najmä archívne fondy Pálfi – panstvo Červený Kameň I., II. a Hodnoverné miesto Bratislavskej kapituly uložené v Slovenskom národnom archíve v Bratislave, ako aj zbierka stredovekých listín v Maďarskom krajinskom archíve – Maďarskom národnom archíve v Budapešti. Tieto pramene slúžia ako základná báza pri výskume stredovekých dejín obcí panstva. Mnohé zo súčasných obcí, ktorých územie patrilo do panstva, už majú vydané svoje obecne monografie.¹⁾

Bohatú históriu Mikroregiónu Červený Kameň dokladajú aj archeologické nálezy. Príspevok Mgr. Lenky Chomy Soročinovej poskytol základný prehľad archeologického poznania a bádania na tomto území. Stručne informoval o vybraných lokalitách a nálezoch v jednotlivých obciach a naznačil možnosti ďalšieho výskumu a ochrany archeologických pamiatok. Mikroregión sa rozprestiera na geomorfologických celkoch Trnavskej pahorkatiny a Malých Karpát. Katastrálne územia obcí Báhoň, Budmerice, Jablonec, Štefanová a Vištuk ležia na Trnavskej pahorkatine. Obce Častá, Doľany a Dubová majú väčšiu časť chotára v Malých Karpatoch, Píla sa nachádza priamo v pohorí. Na základe tohto rozdelenia pozorujeme rozdiel v množstve dokladov historického osídlenia. Početnosť archeologických nálezísk vo všeobecnosti ovplyvňujú prírodné podmienky, socioekonomické faktory, stupeň zachovania nálezov, ale aj intenzita výskumu. S archeologickým bádáním sa na území Mikroregiónu Červený Kameň stretávame už v 19. storočí. V prvej polovici 20. storočia sa náhodne objavené a zachránené archeologické nálezy dostali do rôznych múzeí a robili sa prvé prieskumy. Od polovice 20. storočia odborné archeologické výskumy v regióne realizovali viaceré inštitúcie. Ide najmä o Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum (SNM – AM), Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, Malokarpatské múzeum v Pezinku a Slovenský archeologický a historický inštitút. V roku 2008 bol zavŕšený archeologický projekt Carnuntum – Gerulata realizovaný Mestským múzeom v Pezinku v spolupráci so SNM – AM, ktorý sa zameriaval aj na nami sledované územie. Na území mikroregiónu sa stretávame s dokladmi osídlenia z obdobia neolitu (mladšia doba kamenná, cca od 5700 pred Kr.), eneolitu (doba medená, cca od 4500 pred Kr.), doby bronzovej (cca od 2800 pred Kr.), doby halštatskej (staršia doba železná, od 750 pred Kr.), doby laténskej (mladšia doba železná, od 450

1) Text o obsahu jednotlivých prednášok, ktoré odzneli na hrade Červený Kameň 15. júna 2023 na 1. ročníku konferencie Ludia. Priestor. História, bol zostavený z resumé príspevkov, ktoré zaslali autori prednášok k textom svojich príspevkov na publikovanie v zborníku. V tomto texte nie sú zástupené všetky príspevky, ktoré odzneli.

pred Kr.), doby rímskej (1. – 4. storočie), včasného stredoveku (5. – 10./ 11. storočie), vrcholného a neskorého stredoveku (10./ 11. – začiatok 16. storočia) a novoveku (16. – 19. storočie). Prehľad vybraných nálezov, ktoré odzneli v prednáške, je dôkazom bohatého archeologického kultúrneho dedičstva na území Mikroregiónu Červený Kameň. Z obcí v tesnej blízkosti Malých Karpát pochádza menej nálezov, no budúci výskum môže priniesť nové objavy. Dôležitá je ochrana lokalít. Nápomocnou pre archeológiu je spolupráca s obcami. Mnohé doklady osídlenia pochádzajú zo starších a zberových nálezov, preto by bolo dobré overiť a prehodnotiť náleziská a datovanie s využitím nových metód, napr. geofyzikálnych prieskumov a komplexnejšieho výskumu, ako aj spracovať nepublikované predmety v múzeách.

Cieľom prednášky PhDr. Evy Benkovej, PhD., bolo poukázať na možnosti výskumu ranonovovekých dejín Červenokamenského panstva v kontexte sociálneho fenoménu viacjazyčnosti a pokúsiť sa zodpovedať otázku, či je v podmienkach tohto feudálneho panstva v tradične viacjazyčnom regióne Bratislavskej stolice možné skúmať komunikačnú prax a jazykové správanie konkrétnych jednotlivcov. Počas správy panstva v rukách Pálfiovcov v 17. storočí sa v hospodárskej a účtovnej evidencii používala nemčina. Na rozdiel od predchádzajúceho storočia sa v hospodárskej agende postupne popri veľmi slabo zastúpenej latinčine ako úradnom jazyku Uhorského kráľovstva udomáčňovali maďarčina a slovenčina. Je však evidentné, že kým maďarčina mala ako významný komunikačný nástroj podporu aj u samotných zemepánov, slovenčina si ako jazyk majority tunajšieho obyvateľstva nachádzala svoje miesto v správe panstva postupne prostredníctvom

najnižšie postavených pálfiovských zamestnancov – krčmárov, mäsiarov, remeselníkov, majerníkov či čelade na dvore. Jazyková situácia na panstve v 17. storočí podľa analýzy hospodárskych písomností bola, samozrejme, pestrejšia, a tak tu možno čítať aj celé listy či len poznámky na margu vo francúzštine, hebrejčine i taliančine.

Predpokladom posilňovania pocitu súdržnosti obyvateľov obcí Mikroregiónu Červený Kameň, ale trebárs aj vytvorenia jeho unikátnej značky, je poznanie života obyvateľov mikroregiónu v minulosti. Ľudová kultúra – etnológia tak označuje spôsob života a kultúru vidieckych, prevažne roľníckych spoločenstiev do prelomu 19. a 20. storočia, resp. do jeho polovice – obsahovala prvky, ktoré môžu aj dnes prilákať do mikroregiónu návštevníkov a poslúžiť ako účinný nástroj jeho marketingových ekonomických aktivít. Z etnografickej charakteristiky mikroregiónu, ktorá obsahuje spoločné rysy ľudovej kultúry jeho obcí, vyplýva, že na prelome 19. a 20. storočia bol úzky vzťah medzi prírodnými podmienkami a životom tamajších obyvateľov. Jeho základom bolo totiž pestovanie rastlín a chov zvierat na rodinných hospodárstvach, ktoré si svoju ekonomickú sebestačnosť snažili zachovať až do polovice 20. storočia. Poľnohospodárstvo poskytovalo potraviny, rozličné suroviny a produkty vhodné aj na predaj. Vinohradníctvo sa rozvíjalo v tzv. dedinskom type a malo iba doplnkový význam. Spätosť s prírodnými podmienkami sa prejavovala aj v ručnej domácej a remeselnej výrobe predmetov každodennej potreby pri spracovaní hliny, dreva, slamy, konopy. Hlina a slama boli ešte začiatkom 20. storočia aj hlavnými materiálmi na stavbu budov a na pokývanie ich striech. Ľudový odev na prelome 19. a 20. storočia tvorili odevné súčiastky z domácich surovín (konopné

Fotografie z prvého ročníka konferencie **Ľudia | Priestor | História** z júna 2023.

plátno), ale aj z kupovaných továrenských materiálov a taktiež súčiastky mestského odevu; muži odchádzajúci za prácou ich nosili už pred rokom 1900. Počas sviatkov a slávností sa však naďalej používal odev so špecifickými lokálnymi či regionálnymi znakmi, napríklad vyšívaná výzdoba, čiže kroj.

Od prelomu 19. a 20. storočia ovplyvňoval život obyvateľov mikroregiónu nedostatok poľnohospodárskej pôdy v tomto husto obývanom regióne, slabá intenzifikácia a mechanizácia poľnohospodárstva na rodinných hospodárstvach a tiež zmenšenie výmery vinogradov spôsobené nákazou viniča fyloxérou. Tieto okolnosti nútili obyvateľov dedín, aby si hľadali prácu ako nádenníci na veľkostatkoch a u bohatších sedliakov v obci alebo mimo nej, napríklad na žatevných prácach v okolí Trnavy, prácach u majetných vinohradníkov v Modre a Pezinku a odchádzali aj do zahraničia (Rakúsko, Francúzsko). Za prácou mimo poľnohospodárstva cestovali do Trnavy, Bratislavy, Pezinka (cukrovary, tehelne, stavebníctvo, železnica), ale aj do zahraničia, najmä do zámoria. Vďaka pohybu obyvateľov prichádzali do obcí mikroregiónu zmeny a informácie o fungovaní sveta, ktoré boli často v rozpore s tradičnými názormi dedinských roľníkov. Dynamika zániku „starých“ prvkov spôsobu života a konkrétne podoby koexistencie „starých“ a „nových“ prvkov vychádzali vždy z jedinečných historických a ekonomických podmienok každej obce. Prvky, ktoré do života prenikli na prelome 19. a 20. storočia ako cudzie a neznáme, boli v polovici 20. storočia považované už za súčasť každodennosti. V súčasnosti obyvatelia mikroregiónu určité prvky ľudovej kultúry ochraňujú, zachraňujú a vnímajú ako vzácne kultúrne dedičstvo. Pre obce majú tieto prvky význam ako znaky lokálnej príslušnosti. O tom, ktoré prvky to sú, či budú, rozhodujú obyvatelia obcí podľa toho, či ich symbolicky spájajú so životom ich predkov a prostredím, v ktorom sa narodili a žijú.

Igor Graus predstavil činnosť občianskeho združenia Potomkovia Huncokárov, ktorého členovia od roku 2016 realizujú rozsiahly archívny výskum. Výskum odkryl doposiaľ nepreskúmanú časť huncokárskej histórie s dôrazom na konkrétne rody horských ľudí a ich pôvod. Podarilo sa im zistiť,

že prví drevorubači – huncokári – holzhackeri žili v Malých Karpatoch o generáciu skôr, než sa predpokladalo. Prvé údaje o ľuďoch z hôr sa v matrikách objavili už v rokoch 1727 až 1728. V Malých Karpatoch postupne vzniklo vyše 60 huncokárskych usadlostí, väčšina z nich sa nachádzala hlboko v lesoch na rozľahlých lúkach. Huncokári sem neprišli naraz a ani neprišli z jedného miesta. Prichádzali postupne v 18. a 19. storočí z rôznych po nemecky hovoriacich oblastí vtedajšej habsburskej monarchie, najmä z území dnešného Rakúska, ale i z Bavorska, Čiech, Moravy i Sliezska, kde žilo po nemecky hovoriace obyvateľstvo. Holzhackeri postupom času vytvorili v malokarpatských lesoch veľmi súdržnú komunitu, ktorá sa výrazne odlišovala od ľudí zdola. Žili v roztrúsených lesných samotách. V čase ich najväčšieho rozmachu, na prelome 19. a 20. storočia, ich tu už žilo viac než 1000. To bola komunita počtom ako väčšia dedina. A ako jedna dedina sa aj správili. Mali spoločný jazyk – nemčinu, spoločné vierovyznanie – katolícke a tiež spoločnú prácu. Zaujímavým je fakt, že i keď prichádzali z rôznych oblastí, kde sa hovorilo rôznymi nemeckými dialektmi, tak v Malých Karpatoch sa medzi nimi ustálil spoločný dialekt. Vytvorila sa samostatná špecifická po nemecky hovoriaca etnická skupina. Majoritné obyvateľstvo im hovorilo huncokári. Od majoritného obyvateľstva ľudí zdola si držali odstup, zato mali veľmi dobrý a blízky vzťah so svojimi zamestnávateľmi Pálfiovcami. Celkovo možno povedať, že huncokári mali dobré vzťahy so šľachtou. Niektorí šľachtici si na leto prenajímali huncokárske chalupy a trávili tam pre nich exotické dovolenky. Keď sa zamýšľame nad odkazom horských ľudí pre súčasnosť, uvedomujeme si, že naši predkovia žili v daných podmienkach a v danej dobe spôsobom, ktorý je cenný svojou úrovňou samostatnosti, pracovitosti, skromnosti, špecifickej religiozity a spolupatričnosti. Podrobným výskumom ich života sa snažíme prinavracieť hodnotu všeobecne ľuďom z minulosti, z čias, ktoré mali svoj poriadok, svoju múdrosť, svoju vieru, svoj pozitívny vzťah k prírode a k spoločnosti.

Za organizátorský tím pripravila

Mária Feješová

2. ročník konferencie **Ľudia | Priestor | História** sa uskutoční 20. júna 2024 na hrade Červený Kameň.

ORGANIZÁTORI
PODUJATIA

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM
MÚZEUM ČERVENÝ KAMEŇ

HLAVNÝ PARTNER PODUJATIA

PARTNERI PODUJATIA

